

פרק א

(א) איש היה בארץ עין איוב שמו...

זמן שנות חייו

איוב אימתי היה? – כך שואל המדרש (ב"ר פרשה נ"ז). הדעה הרווחת בראשונים שאיוב נולד עוד קודם לתחילת שעבוד בני ישראל במצרים (שהחלה בשנת ב' רל"ח) סביבות הזמן שירד יעקב אבינו למצרים, (בשנת ט), והיה מג' יועצי פרעה¹, וחי לכה"פ עד זמן שילוח המרגלים (בשנת ב' תמ"ט), שעליו ביקש משה רבנו לברר היש בה עין אם אין ופרש"י צדיק המגין עליהם ובגמ' (ב"ב טו.) ומנו איוב.

אמנם אי אפשר לקבוע דבר זה במסמרים כיון שנחלקו בזה תנאי ואמוראי. יש שהקדימוהו כבר לימי אברהם (תחילת האלף השלישי, עי' רש"י ע"ז ט.), ויש שאחרוהו עד לימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה (ג' ת"ו), ויש שהפליגו את זמנו עד לשיבת ציון בסוף גלות בבל (חנוכת ביה"ק השני היה בשנת ג' תי"ג), סך הכל נע הזמן שנחלקו בו רבותינו הקדושים בין השנים ב' אלפים מ"ח לבין עליית הגולה מבבל סביבות שנת ג' תי"ג, סך הכל – אלף שלוש מאות ששים וחמש שנים!

להלן סודרו השיטות לפי סדר כרונולוגי של השנים:

ר"ל בשם בר קפרא – בימי אברהם היה.²

יש אומרים – איוב בימי יעקב היה.³

¹ בגמ' סוטה (יא.) אמר רבי חייא אמר רבי סימון, שלשה היו באותה עצה, בלעם ואיוב ויתרו.

² שנאמר את עוין בכורו (בראשית כב, כא) וכתוב בארץ עוין. ור' להלן בחלק 'מקומו'.
וכן משמע סתימת הגמ' בב"ב (דף טו:) וז"ל הגמ' שם, ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו (בראשית יג-יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרחר אחר מדותיד.

אמנם אין מוכרח כי יתכן שהיה זה לאחר זמן והשטן ביקש עלילה לנסות את איוב.

³ שיטת התנא ר' 000 בשם י"א בבריתא.

ר' לוי בר לחמא – איוב בימי משה היה.⁴

רבא – איוב בימי מרגלים היה.⁵

רבי אלעזר אומר – איוב בימי שפוט השופטים היה (שהחלה בשנת ב' תפ"ט).⁶

רבי נתן אומר – איוב בימי מלכות שבא היה.⁷

חכמים אומרים – איוב בימי כשדים היה.⁸

רבי יהושע בן קרחה אומר – איוב בימי אחשורוש היה.⁹

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו – איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה.

⁴ כתיב הכא (איוב יט-כג) מי יתן אפוא ויכתבון מלי וכתוב התם (שמות לג-טז) ובמה יודע אפוא ואימא בימי יצחק דכתיב (בראשית כז-לג) מי אפוא הוא הצד ציד ואימא בימי יעקב דכתיב (בראשית מג-יא) אם כן אפוא זאת עשו ואימא בימי יוסף דכתיב (בראשית לז-טז) איפה הם רועים לא ס"ד דכתיב (איוב יט-כג) מי יתן בספר ויוחקו ומשה הוא דאיכרי מחוקק דכתיב (דברים לג-כא) וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון.

לדעה זו ושל אחריה אתי שפיר מה דאי' במדרש (לק"ט איכה) "יותר משמונה מאות שנה עברו מן איוב עד שעמד ירמיהו בן חלקיהו" ע"כ, הנה ירמיהו עמד לקראת סוף בית ראשון. מיציאת מצרים ועד החורבן יש כמעט תשע מאות שנה [ד' מאות ושמונים מיציאת מצרים ועד הבית, ד' מאות ועשר שנות הבית, הרי שמונה מאות ותשעים שנה], נוריד מכך ארבעים שנה מאז ש'עמד' ירמיהו לפני סוף הבית (בשנת י"ג ליאשיהו שמלך ל"א שנה הרי י"ח, י"א דיהויקים, י"א דצדקיהו, הרי סך כולם מ') הרי שמונה מאות וחמישים.

⁵ כתיב הכא 'איש היה בארץ עוץ איוב שמו' וכתוב התם (במדבר יג-כ) היש בה עץ מי דמי הכא עוץ התם עץ הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ. דבר פלא מצאתי בשם מדרש 'מעין גנים' וז"ל וזה פריה, מלמד שהביאו [המרגלים] את איוב מלא הסל (כלומר שהטעינוהו על סל וכך הביאוהו המדברה) והיו מורין עליו באצבע ואומרים "וזה פריה" עכ"ל.

⁶ שנאמר (איוב כז-יב) הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים.

⁷ שנאמר (איוב א-טו) ותפל שבא ותקחם.

⁸ שנאמר (איוב א-יז) כשדים שמו שלשה ראשים, והיינו קרוב לסוף ע' שנים של גלות בבל.

⁹ שנאמר (איוב מב-טו) ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ, איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב (מלכים א א-ג) ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ.

מנין ימי שנותיו

במס' ב"ב (שם:) פריך למ"ד איוב מעולי גולה היה מברייטא האומרת ימי שנותיו של איוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שיצאו, ומתריך, אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו, לפי"ז חי איוב לכה"פ את זמן השעבוד שהם מאתים ועשר שנים¹⁰.

במדרש (ב"ר פרשה ס"א), עיקר שניו של איוב לא היו אלא שבעים שנה, נתוסף לו מאה וארבעים שנה, דכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה¹¹, ס"ה מאתים ועשר שנים כנ"ל.

רמז לאריכות ימיו המופלגת ניתן למצוא בגמ' (שם) "ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות בעין"¹².

יהומו

נחלקו רבותינו אם איוב מישראל היה אם מאומות העולם¹³, אלו ואלו אינם מפקפקים בצדקותו¹⁴ ובחסידותו¹⁵ (לכה"פ שלא בשעת הנסיון¹⁶), ושהיה נביא¹⁷.

¹⁰ יש לעיין אם נוסף לכך את השנים שקודם לכן מזמן ירידת יעקב למצרים בשנת , ס"ה – ולפי"ז דעה זו שונה מדעת המדרש דלהלן.

¹¹ סך הכל מאתים ועשר שנים.

¹² עי' ישעיה (סה, כב) כימי העין ימי עמי ובמצודות שם " כימי משך זמן עמידת העין המתקיים הרבה כאילן חרוב וכדומה, כימי עין הזה יהיה ימי עמי".

¹³ בגמ' ב"ב (שם) וכולהו סבירא להו איוב מישראל הוה, לבר מיש אומרים (דס"ל כימי יעקב היה). דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עובדי כוכבים והא אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר (שמות לג–טז) ונפלינו אני ועמך. ונציין ממדרש (אסתר רבה פרשה ז') שלכן לא רצה המן הרשע להחיל את הגזרה בחודש תשרי מפני שיגן עליהם זכותו של איוב וז"ל מאזנים, זה איוב, שנאמר (איוב ו, ב): לו שקול וישקל פגשיו.

כמו כן יש לציין לפסיקתא דר"כ (יא, סא) שדורש הכתוב (לא, לח) אם עלי אדמתי אזעק, אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי, אם לא עשיתי כן יתמו דברי, ע"כ וזה ודאי רק למ"ד מישראל הוה.

¹⁴ תני רבי הניא עובד פוכבים צדיק אחד עמד לי באמות העולם ונתתי לו שקרו ופטרתי, ואיזה זה איוב.

¹⁵ בגמ' ב"ב (שם) חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו.

¹⁶ ר' להלן מה שנכתוב בזה בס"ד.

¹⁷ עי' בהערה הקודמת ובגמ' ב"ב (שם) שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפו התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי.

הכתוב אומר איש היה בארץ עוץ. רש"י מביא על כך ג' פירושים:

א. בארץ ארם כמה דכתיב את עוץ בכורו מבני נחור (בראשית כב)¹⁸.

18 רש"י וכן הוא בב"ר (וירא נז). ומסתמך על ב' פסוקים אחד מבראשית פכ"ב המובא להלן והשני ממה שנאמר בהמשך הכתוב כאן והיה האיש גדול מכל בני קדם ופרש"י בני ארץ המזרחי שארם במזרחו של עולם הוא שנאמר (במדבר כג) מן ארם ינחני בלק מהררי קדם.

וכ"כ במצודות וז"ל, ייתכן שהיא ארם נהרים כי נחור היה אדון הארץ כמ"ש אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כ"ד) ועוץ היה בכור נחור כמ"ש את עוץ בכורו (בראשית כ"ב) וע"כ קראו שם הארץ על שם בנו הבכור כי לו משפט הממשלה, עכ"ל ויצויין לבמדב"ר (שלה יז ב) את עוץ בכורו וכו' ועוץ היה איוב.

יש להוסיף על כך מהנביא המופיע בסוף הספר פרק ושמו אליהוא בן ברכאל הבוזי, (להבדיל מיחזקאל בן בוזי שהיה שם האיש, כאן הבוזי הכונה ממשפחת בוז), והדברים תואמים עם הכתוב בבראשית (כב, כא) על בני נחור אחי אברהם שהיה ארם מיוצאי חלציו "את עוץ בכורו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם" הגם שאותו עוץ המובא כאן אינו עוץ בן ארם בן שם בן נח הנזכר במקום אחר בבראשית (י, כג) ובדברי הימים (א' א' י"ז) ושאותו מביאים המפרשים ומראים באצבע עוץ היא ארץ ארם, שהלא כמה דורות מפרידים ביניהם, מ"מ עדיין הכל בכלל אותה משפחה (ר' ד"ה (א' א' מ"ב) לעוץ נוסף בן אצר בן שעיר שהיה מחותן עשיו).

יוער שיש עד היום הזה בארץ ארם (בין דמשק לבשן) מקום שנקרא בפי הערביים המקומיים 'דיר איוב' (ר' מפה).